

УДК 821.162.1.09

Aleksander JANISZEWSKI
kandydat nauk filologicznych, docent,
katedra Edytorstwa i redagowania
Politechniki Kijowskiej

**DYSKURS PODRÓŻY W TRYLOGII WACŁAWA GAŚSIOROWSKIEGO
(«HURAGAN», «ROK 1809», «SZWOLEŻEROWIE GWARDII»)**

Na przykładzie trylogii Wacława Gaśsiorowskiego przeanalizowano dyskurs podróży, która nie tylko wzbogacała wyobraźnię autorów – ona była zachętą do ich twórczości, strukturowała nowe doświadczenie i wiedzę jak przyszłe tworzywo dla refleksji artystycznych, rozszerzała widnokraj, umożliwiała zgłębianie a uogólnienie osiągnięć ojczystej i innych kultur.

Podróż w życiu człowieka twórczego jest nie tylko niezbędnością fizjologiczną (żeby rozwiać się a odpoczyć) – to jest nieodzowna potrzeba impersonalna dla każdego pisarza. Aktualność badań literatury podróży leży za widnokresem właśnie wyszukiwań literaturoznawczych, to jest ujęcie implikatywnie dziejów, kultury, socjumu pewnego terytorium. Ponieważ podróżny materiał fiksuje cechy narodowe, kulturalne, religijne w miejscowości, gdzie znajduje się autor, bez dyferencjacji zgodnie z tematem przyszłego tworzu. «Notatniki, bloki, teczki z pojedynczymi arkuszami – wszystko to jest nieodzowny rekwizyt pracy wszelkiego pisarza. One albo towarzyszą książce w przebiegu jej powstania, albo służą zapobiegliwie zebranym archiwum wrażeń, obserwacji, notatek, jakie będą przydatni»¹, – te słowa Jana Parandowskiego z jego «Alchemii słowa» podkreślają znaczość zapisów, które robi autor w czasie podróży, jaka zawsze wystąpi źródłem uniesienia twórczego, wzbogacenia duchowego a intelektualnego. Kontemplacja, zagłębienie w siebie, szczegółowe pogrążenie u faktażę a refleksję nad nim – charakterystyczne cechy utworów podróży znacznej ilości pisarzy².

Podróż nie tylko wzbogacała wyobraźnię autorów – ona była zachętą do ich twórczości, strukturowała nowe doświadczenie i wiedzę jak przyszłe tworzywo dla refleksji artystycznych, rozszerzała widnokraj, umożliwiała zgłębianie a uogólnienie osiągnięć ojczystej i innych kultur³.

¹ Парандовский Я. Алхимия слова // Алхимия слова. Петрарка. Король жизни / пер. с пол. А. Сиповича, В. Борисова, Е. Лысенко ; сост. и вступ. ст. С. Бэлзы. – М. : Правда, 1990. – С. 189.

² Черноус С. С. Модифікації жанру подорожі у творчості Юзефа Ігнація Крашевського : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.03 / С. С. Черноус; КНУ ім. Тараса Шевченка, Ін-т філології. – К., 2010. – 20 с.

³ Ibidem.

Wacław Gąsiorowski stał podróżnikiem nie z dobrej woli. Pierwszy jego kraj, dokąd wyjechał, była Galicja, która stała politycznym azylem dla początkującego pisarza, kiedy w zaborze rosyjskim grunt będzie mu się palił pod nogami. Zaczęło się od powieści «Ugodowcy», kompromitującej carat, którą Gąsiorowski pod pseudonimem Wiesław Sclavus drukował we lwowskim «Słowie Polskim». Policja rosyjska szybko odkryła, kim jest pan Sclavus, i Gąsiorowski musi w 1899 roku uciekać do Lwowa.

We Lwowie właśnie rodzi się pomysł «Huraganu». Rodzi się wśród benedyktyńskiej pracy. W późniejszych listach do czytelników wymienia pisarz litanie pamiątek i monografii epoki napoleońskiej, które przestudiował. Mało tego: rusza w kilka podróży szlakiem Napoleona. Często o chlebie i wodzie zwiedza Francję, Włochy, Korsykę, Elbę, wreszcie Hiszpanię, Austrię, Niemcy. Staje na polach bitew napoleońskich pod Marengo, Hohenlinden, Jeną, Austerlitz, Saragossą, Somosierrą. Stąd w jego książkach tak drobiazgowo opisy terenów zmagania: Gąsiorowski znał każdą skałę, każdą rzekę i jezioro, które opisywał. Grube notatniki zapisuje zebranymi przez siebie danymi topograficznymi, geograficznymi, historycznymi, architektonicznymi. Utrwała zasłyszane opowieści o biwakach i postojach Napoleona. Później, po powrocie do Galicji, następują drobiazgowo studia genealogiczne wszystkich polskich bohaterów epepei napoleońskiej od 1806 do 1809 roku. Gąsiorowski chwalił się, i nie było w tym przesady, że w zasadzie ani jeden z bohaterów «Huraganu» nie jest postacią fikcyjną⁴.

Dzięki podróżom autora w Trylogii zwraca uwagę skalowość ogarnięcia faktów historycznych, geograficzna, przestrzenna rozpiętość: tutaj i kronika wypadków wojennych, i obszerny topos europejski, i polityka międzynarodowa napoleońska, a również plany wojenno-strategiczne ostatniego, a stosunki personalne wśród elity polskiej. Odtworzenie panoramne wydarzeń dziejowych idzie w parze ze stworzeniem wymownych charakterów, usunięciem niewspółmierności między prawdą życia i ją monumentalnie podanym obrazem w dziele sztuki.

U podstaw powieści Gąsiorowskiego («Huragan», «Rok 1809», «Szwolężerowie gwardii») leży perypetie dramatyczne kampanii hiszpańskiej Bonapartego, gdzie legiom polskim wyznaczała się rola ślepego wykonawcy planów geopolitycznych cesarza francuzów. W nich oświetla się okoliczności powstania a krótkiego istnienia pseudopaństwowego utworzenia – Księstwa Warszawskiego – i związane z tym faktem historycznym kotłowania namiętności politycznych, a wypełnione tragicznością sceny batalistyczne zachowują kolej z miękkimi uczuciowymi dygresjami i komentarzami publicystycznymi samego autora.

Łączny koncept wszystkich trzech powieści Wacława Gąsiorowskiego, jaki znalazł swoje wyrażenie w kategoriach tragicznego a bohaterskiego – idea wyzwolenia ludu polskiego od panoszenia się obcokrajowców, odnawienia państwowości, zniszczonej potężnymi sąsiednimi monarchiami. Postaciami Trylogii są przedstawiciele średniej i zaściankowej szlachty, sarmacka arystokracja a możnowładstwo, pospolici ludzie, i główne – nie tylko polacy, a i rosjanie, francuzi, hiszpany (bezpośredni wynik podróży powieściopisarza). Przez dynamikę bolesnych sprzeczności wewnętrznych bohaterów powieści, charaktery jakich kształtują się wskutek złożonych życiowych okoliczności, ujawnia się pozycja samego pisarza, jego krytyczne ustosunkowanie się do wydarzeń dziejowych, wykrystalizuje się ich ocena. Uwydatnienie Gąsiorowskim pewnych okresów historii Księstwa Warszawskiego ma całkiem wyznaczony kierunek: deheroizacja postaci Napoleona jako «zbawiciela» Polski i zdyskredytować mit o jego roli mesjanistycznej, jak to

⁴ Ruszczyk M. Sława, panie Wacławie! // Polacy czasów niewoli. – Warszawa : Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, 1987. – S. 257–273.

zrobił S. Żeromski u swoich «Popiołach». Trylogia Wacława Gąsiorowskiego, jak wiernie odnotowuje Z. Dębicki, zawiadamia nam nie tyle surową prawdę dziejów, ile poezję epoki, co pozostawiła nam wszystkim u spadek tęsknotę za bohaterскими czynami i chwałą⁵.

Podróże Wacława Gąsiorowskiego przed napisaniem «Huraganu» mieli na celu również i aspekt filozoficzny, o ile we wszystkich powieściach Trylogii można zauważyć, choć i nie zawsze plastycznie, usiłowania jej autora znaleźć prawidłowości ogólne społecznej i osobistej egzystencji, jakim ulegają losy poszczególnych ludzi i całych ludów, a również starania w konkretnym kontekście przemyśleć uczestnictwo Polaków w działaniach wojennych w składzie armii napoleońskiej. Wykorzystując kategorie bohatera i tragicznego, opisując wielkie czyny żołnierzy polskich, ich nostalgię za ojczyzną i rozmyślenia o wojnie, Gąsiorowski nigdzie nie zwraca się do patetyczności. Na szerokim tle realiów historycznych ówczesnej Hiszpanii, dzięki scenom batalistycznym i zdarzeniom bohaterów głównych pisarz wymownie dowodzi, że nie może być naprawdę wolnym lud, który zyska sobie wolę za cenę krwi a ujarznienia innych ludów. W tym i polegała, na myśl Gąsiorowskiego, głęboka tragedia Polaków, jakie, walcząc za niepodległość u siebie w domu, sami przemienili się na zaborców, ślepo wierząc, że robią sprawiedliwą sprawę. I dlatego, jak nie paradoksalnie może wydawać się, zasadnicza idea «Huraganu» polega nie tylko i nawet nie tyle w odmalowywaniu bohaterstwa Polaków za Pirenejami, chociaż temu wyznaczono wiele miejsca, nie w ich rozmyśleniach stosownie własnego uczestnictwa w planach Bonapartego, a w przedstawieniu waleczności a nieugiętości ludu hiszpańskiego⁶.

Powieści Trylogii Wacława Gąsiorowskiego, napisane po podróżach Europą, uporczywie stwierdzają idee humanizmu, podstawą jakiego są szacunek do praw człowieka i przekonanie w jego szlachetnym powołaniu. Tym one blizkie a dostępne czytelniku, który napotyka w nich wiele wartościowego i pouczającego, takiego, co wzbogaca jego doświadczenie życiowe i pomaga lepiej orientować się w szybko mijających i zmieniających procesach społecznych.

**Aleksandr Janishevski. Dyskurs of trip in trilogy
of Wacław Gąsiorowski.**

On the example of trilogy of Wacław Gąsiorowski dyskurs of trip is analysed, that not only enriched imaginations of authors – she was encouragement to their work, strukturowała new experience and knowledge how future material for artistic reflections, extended widnokrągi, umożliwiała deepening and generalization of achievements of home and other cultures.

**Олександр Янішевський. Дискурс подорожі в трилогія Вацлава
Гонсьоровського («Ураган», «1809 рік»,
«Кавалеристи гвардії імператора»).**

На прикладі трилогії Вацлава Гонсьоровського проаналізовано дискурс подорожі, яка не тільки збагачувала уяву авторів – вона була заохоченням до творчості, структуровала новий досвід і знання як майбутній матеріал для художніх рефлексій, розширювала світогляд, давала можливість поглибити й узагальнити досягнення вітчизняної та культур інших народів.

⁵ Dębicki Z. Powieści Wacława Gąsiorowskiego // Kurjer Warszawski. – 1928. – 14 lut.

⁶ Янішевський О. О. Проза Вацлава Гонсьоровського: генеза і структура історичного дискурсу : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.03 «Література слов'янських народів». – К., 2005. – 184 с.